

PRODUKCIJA

Glasilo „PRODUKCIJE“ osrednje zadruga za nakup, proizvodnjo in prodajo r. z. z o. z. v Ljubljani.

Izhaja poljubno 4-krat na leto.

V Ljubljani, 15. oktobra 1924.

Naročnina celoletno 6 Din.

Članom »Produkcije«. Pridobivajte novih članov. Redno vplačujte podpisane deleže. Vsak član ima lahko več deležev.

Zamudnikom. Opozarjamo zamudnike — ni jih sicer veliko! — da se glasi § 4. (predzadnji odstavek): Če zadruženik kljub opominu ne vplača v teku desetih tednov zastalnih obrokov, sme načelstvo skleniti, da zapadejo že vplačani obroki rezervnemu zakladu.

V seji dne 18. sept. se je dovolilo članu Š., da sme prenehati tri mesece z vplačevanjem. Načelstvo je njegove želje polno upoštevalo.

Sestanki članov »Produkcije« 29. junija v Ljubljani; 15. junija v Trzinu in 22. junija na Savi ter 29. septembra v Trzinu so se izvršili z dobrim uspehom.

Kdor nima položnice, da bi poslal denar, naj sporoča takoj, da se mu doloži. Isto velja za one, ki žele pristopnih izjav ali pravil.

O početku zadrugarskega gibanja.

(Po prof. dr. V. Totomianzu.)

Če bi hoteli reči, da je zadrugarstvo tako staro kakor je staro človeštvo, bi seve pretiravali. V dobah, ko se je tvorila človeška družba, bi zadruga ne mogla sploh obstojati. V našem slučaju ne smatramo besede »zadrugarstvo« v njenem etimološkem ali ekonomskem pomenu, niti ne razumemo pod njo bolj ali manj dobro organiziranega sodelovanja posameznikov, nego jo razumemo veliko bolj v družabnem zmislu, kot prehodno ali pa trajno organizacijo za kakršnekoli ustvarjajoče svrhe.

Profesor H. Müller je odkril, da so obstojale v starem Babilonu, že 3000 let pred Kristom, zadruga za skupno obdelovanje zemlje. Nadaljujoč raziskovanje o obstoju zadrug v starem veku, ni našel sličnih pojavov niti v Egiptu, niti v Grčiji, niti v Rimu. V teh državah so obstojale le udruženja za medsebojno pomoč, kar znači udruženja, ki so tvorila deloma predpogoje zadrug, deloma pa dobrodelnih ustanov.

Stara ruska ribarska in lovska udruženja, ki so obstojala medvremeno tudi v Zapadni Evropi, so pa bila čisto zadrugarske organizacije. **Kropotkin** pripisuje ruskim ribarskim in lovskim organizacijam enak kulturen pomen, kakor ga je treba pripisati kolonizaciji Južne Rusije in zlasti Sibirije. Takim nomadskim zadrugam so precej blizu tudi italijanska delovna udruženja. Od svoje ustanovitve v srednjem veku so prodrle celo tja v Rusijo in ustvarila tamkaj veliko število umetnin.

Podeželska občina starega in srednjega veka, kakor tudi ostala srednjeveška udruženja, se ne morejo nazivati »Zadruga« v našem zmislu, kajti vse imajo nekakšen prisilni značaj. Vendar spominjajo njih naloge, zlasti one srednjeveških udruženj, na naše današnje zadruga. Tako so srednjeveška udruženja često nakupovala skupno surovine in prodajala gotove izdelke na isti način kakor delajo to zadruga dandanes.

Brezdvomno je tedaj, da so obstojali v starem in srednjem veku neki početki produktivnih zadrug. Te organizacije so delovale pač v zmislu svojega namena, ne da bi imele kaka zakonito določena pravila. Ni tedaj pravilno, če povdarjajo marsikateri pisci, da je ustanovila zadruga organizacijo šele kapitalistično-gospodarska oblika sedanosti. Lahko le rečemo, da je kapitalizem, ki je ustvaril ogromne razlike med revnimi in bogatimi, ki je ločil porabo od izdelovanja in je tako ogromno povečal število prekupčevalcev, podal močan impuls za združenje nepremožnih razredov. Razvoj industrije, ki je delovala za oddaljena tržišča, je napravil prirodni gospodarski redu konec, tako da se je celo v vaseh otvorilo srednjemu stanu v trgovini in denarstvu novo polje delovanja. Radi majhne konkurence in zelo velike zanemarjenosti podeželskega prebivalstva so postali baš veletrgovci in tovarnarji najbrezvestnejši zastopniki svojega stanu.

Vsled teh okolščin so nastopile nove oblike zadrugarstva, ki v starem in srednjem veku niso bile poznane. Te nove oblike so dobile imena konzumna društva ali nabavljalne zadruga itd. V velikomestni industriji, zlasti med rokodelci, so se ustanovile poleg tega produktivne zadruga, katere smatrajo mnogi teoretiki po krivici za najstarejšo obliko današnjega zadrugarskega gibanja.

Prvi poizkusi ustvariti konzumno zadruga so bili napravljeni v Angliji. Prvo konzumno društvo so ustanovili tkalci v vasi **Fenwick** l. 1769, vendar je ta organizacija ostala nepoznana. Šele po l. 1830 so se v Angliji ustanovile nove konzumne zadruga, ki jih ni povzročil slučaj, marveč prava potreba in ki so jih pospeševali že s posebno propagando. Ta udruženja pa so bila le malo podobna današnjim, tkzv. **rochdalskim** konzumnim društvom in niso dolgo živela; deloma vsled napak v organizaciji, deloma ker je bilo prebivalstvo na nje premalo pripravljeno.

Prvo zadruga konzumno udruženje na evropskem kontinentu je bilo ustanovljeno v središču francoske svilarne industrije, v **Lyonu**, l. 1832. Nazivalo se je »Commerce Véridique et Social« (prav resnična in socialna trgovina). Ta zadruga je bila ustanovljena pod vplivom **Charlesa Fouriera**. V Švici in Nemčiji so se ustanovile prve konzumne zadruga proti koncu prve polovice 19. stoletja kot posledica slabe letine in gladovanja. Ustanovile so se v obliki društev, ki so bila podobna dobrodelnim društvom in imela nalogo, da nakupujejo krompir in krušno moko v velikih množinah in jih razdeljujejo brez dobička med potrebne odjemalce.

Prva produktivna zadruga je bila ustanovljena l. 1831 v **Parizu**; mala skupina mizarjev pod vplivom **F. Bucheza** jo je spočela. Od tedaj so se vršili v Franciji neprestani poizkusi, da se organizirajo rokodelci in delavci, vendar uspehi teh poizkusov niso odgovarjali v početku postavljenim nadam. Je pač malo težavno organizirati male mestne producente in sicer radi

konkurence velekapitalistov in veleindustrijalcev, ki zelo otežkočujejo stališče produkcije v primeru s trgovino. Mnogo pozneje kakor konzumne in produktivne zadruga so se ustanovile hranilne in posojilne zadruga ali ljudske banke in se pozneje kreditne zadruga. To izhaja iz tega, ker mora imeti pred seboj kreditno zadrugarstvo, zlasti kreditna potreba močno razvito dobro kapitalističnega razvoja. Pozni nastanek kreditnega zadrugarstva se razlaga tudi vsled dejstva, da se njih delokrog razširja še le, ko se je zadrugarska misel v mestih že davno ukoreninila. **Schulze-Delitzsch**, ustanovitelj nemškega zadrugarskega gibanja in predvsem kreditnih zadrug, je začel l. 1850 med mestnimi rokodelci ustanovljati hranilne in posojilne zadruga. Preje že v l. 1849 je ustanovil v svojem rodnem kraju **Delitzsch** dvojce zadrugarskih udruženj — mizarstvo in čevljarstvo — v vrho skupnega nakupa surovin. Ta zadrugarska udruženja so se bavila deloma s skupnim nakupom, deloma so imele skupna skladišča. Izkazala so se pa kmalu za nezadostna in potreba je bila jih združiti s kreditnimi zadrugami. Zadruga hranilna in posojilna društva — ozir., kakor jih je **Schulze-Delitzsch** sam imenoval »ljudske banke« — se niso mogla razvijati v isti obliki, kakor so obstojala v mestih, tudi na deželi.

Medtem so se pa po **Raiffeisnu** ustanovljene kreditne zadruga ne navadno močno razširile tako v Nemčiji, kakor tudi med podeželskim prebivalstvom mnogih drugih držav. Kot župan v **Heddesdorfu** je deloval **Raiffeisen** od l. 1854 na novi obliki kreditnih zadrug, katerim je dal šele l. 1869 končno obliko. Ta je bila podeželskim razmeram tako primerna, da obstoja danes skoro isto število kreditnih kakor konzumnih zadrug.

Medtem pa kreditne zadruga niso edina oblika zadrugarstva na deželi. Že pred njimi so se ustanovila gospodarska društva, ki so imela bolj poučen kot pa gospodarski značaj, pozneje še gospodarske zadruga za preskrbo in prodajo gospodarskih izdelkov. Tu ne omenjamo primitivnih planinskih zadrug, ki so obstojale že v srednjem veku pri alpskih prebivalcih. Prva zadruga za izdelavo masla je nastala — v obliki, kakor je še dandanes običajna — l. 1875 na **Danskem** v vasi **Kasslund**. Ker je ostala ta ustanova dolgo nepoznana in ni imela nikakih posnemalcev, smatrajo za prvo zadruga mlekarstvo ono v vasi **Hjedding** v Južni Jitlandiji, ki je začela delovati l. 1882. Enako je bila ustanovljena prva zadruga mesarija v zvezi s prekaževalnico na **Danskem**.

V območju poljedeljstva imamo še mnogo drugih oblik zadrugarskega gibanja. V **Italiji** nahajamo eno od njenih najnovejših oblik: zadruga za vzajemno sklepanje najemniških pogodb in često tudi za vzajemno obdelovanje zemljišč. Prvo zadruga te vrste je ustanovila zadruga rokodelcev mesta **Ravenne**, ki je bila ustanovljena l. 1883, da osvobodi svoje člane od izkoriščanja podjetnikov in je vzela l. 1886 od občine tega mesta zemljišča v

San Vitale v najem, ki jih obdeluje še danes. To obliko italijanskega zadrugarstva so posnemali v **Rumuniji** in na **Ogrskem**. Poleg tega so bili učinjeni slični poizkusi proti koncu minulega leta v **Južni Rusiji**, ali tu so se ponesrečili.

Zgodovina **rochdalskega** konzumnega društva je pa zgodovina prve konzumne zadruga, ki je celemu svetu v mojsterski primer. Ideja konzumne organizacije je vznikla prvič v **Rochdalu** v udruženju flanelskih tkalcev, ko jih je pripeljala ponesrečena stavka, da so začeli razmišljati: kaj in kako. Najprej je seve zadela misel na odpor pri velikem delu delavcev, ki so se še spominjali na nesrečne primere vseh ponesrečenih konzument. udruženj. Tedaj je pokazal drugi del delavcev, da so prejšnja konzumenska udruženja morala propasti vsled dejstva, ker so oddajala članom blago na up in večina takih članov svojih dolgov tudi še pozneje ni poplačala. Tako so utrpela društva težke izgube in posledica je morala biti: **bankrot**. V drugih konzumenskih udruženjih so bili zopet upravitelji slabo izvoljeni, bili so brez izkušenj ali pa so imeli preveč izkušenj in se obogatili od premoženja zadruga. Razen tega v mnogih slučajih člani niso bili zvesti udruženju in niso kupovali v lastni prodajalni. Zato se ni treba prav nič čuditi, če se ta udruženja niso razvijala. Drug tehten vzrok za neuspeh večine konzumnih udruženj dotlej pa je bil nespameten način, po katerem so razdeljevali čisti dobiček. Dajali so ga vsakemu članu ne glede na to, je-li kupoval v udruženju ali ne, samo če je imel delež vložen. In ker taki člani največkrat blaga niso kupovali v lastni trgovini, ni imelo od tega udruženje nikakega dobička. Revni člani, ki so si mogli nabaviti le en sam delež, so zavidali bogatim, ki so dobivali za svoje mnogoštevilne deleže visoke obresti, ne da bi podpirali trgovino udruženja na kakršenkoli način. Vsled tega je največkrat prišlo do tega, da člani niso sploh nič več nakupovali v lastni prodajalni.

Pri nekem takšnem razgovoru je predlagal nekega dne tkalec **Charles Howarth** nov način, po katerem naj se razdeljuje čisti dobiček. Razdelitev naj se vrši ne le po številu deležev, ki jih kak član poseduje, nego predvsem po tem, koliko je kak član **nakupoval v zadrugi**; čim več bo kak član v prodajalni kupoval, tem več »dividende« bo prejel. Howarth je pokazal na to, da udruženje brez kupcev ne more obstojati in ima oni, ki je v lastni prodajalni kupil več blaga pravico na večji del dobička. Dalje je pripomnil Howarth, da bo tak način razdeljevanja prebitka, privedel člane k temu, da vedno in v čim večji meri nakupujejo v svojem lastnem podjetju.

Vsi, ki so bili na seji prisotni, so soglašali s predlogom; vendar je pripomnil neki delavec, da bo primanjkovalo obratnega kapitala, ako se kapitala, ki je na razpolago z ozirom na povečevanje podjetja ne bo zadostno povečevalo. Howarth je izjavil brez obotavljanja, da se bodo deleži obrestovali, in da se bodo morali onim, ki bodo udruženju

hoteli posoditi večje svote denarja, kakor ga je splošno zahtevanega, deleži višje obrestovali. Obrestno mero je določil na 2½ odstotka. Po odbitju teh obrestni naj se izplača večji del dobička članom kot dividenda po višini nakupa. Pri takem načinu razdeljevanja prebitka, bi dobivali člani, ki morajo preživljati rodbino in morajo zato več kupovati, večjo dividendo, kakor pa člani, ki rodbine nimajo in manj rabijo.

»To je dobra misel,« je vzkliknil eden navzočih, »ali kako bode te mogli ugotoviti, koliko je kdo nakupil?«

Tedaj je razložil zopet drugi, kako naj se napravi to: Vsakemu članu se da knjižica, kamor se vse vpisuje ali pa dobi vsakokrat potrdilo v višini nakupa. Ob koncu leta se vrnejo potrdila in na ta način vemo, koliko dobi vsakdo dividende.

Po tem ko so vsi navzoči pritrdili, je minula — vsled velike revščine prebivalcev — še precej dolga doba, da se je po velikem trudu posrečilo nabrati 28 pfuntov sterlingov od 28 članov — samih tkalcev; med temi je bila samo ena žena. 21. decembra 1844 se je bila v neki ulici v Rochdalu otvorila mala prodajalna, kjer je bilo blaga v vrednosti le 14 pfuntov sterlingov. Maslo, sladkor, moka, oves in sveče — to je bilo blago, s katerim so začeli »pošteni tkalci rochdalski« svojo trgovino.

Ustanovitelji konzumne zadruga v Rochdalu so pokazali v praksi ne le pravičnost in poštenost, nego tudi pripravljenost, da mnogo žrtvujejo za blagor skupnosti. Zgodovina jih je nazvala »pravične« in »pionirje«, kakor so se sami nekdanj imenovali. Charles Howarth, ki je uvedel pomembno razdelitev prebitka po višini izvršenega prometa, je dobil po svoji smrti priimek »Archimed* zadrugarstva.«

Omenimo naj še, da je rochedalsko konzumno društvo po nekem že prej izdelanem načrtu organiziralo ne le razdelitev blaga, nego je prevzelo tudi lastno izdelavo predmetov, ki so jih člani najbolj potrebovali in se od početka pečalo s poukom in izobrazbo članstva. S tem, da se je društvo vsestransko pečalo — poleg materialnih vprašanj tudi s poukom in izobrazbo — je zadobilo na veljavi in pomenu, in kmalu so ga posnemali ne samo v Veliki Britaniji, marveč tudi v ostalih deželah sveta. C. K.

* Archimedes — znan grški matematik in fizik; eden od snovateljev osnovnih zakonov današnje matematike.

Mrs. Sidney Webb (London):

Politični razvoj britanskega zadrugnega gibanja.

Največji vpliv svetovne vojne na angleško zadrugno gibanje je morda ta, da se je to potom vojne zavedlo svojega političnega pomena. Do leta 1914 se je gibanje vzdrževalo popolnoma vsake politične izjave. Člani so mogli biti vsak zasle, konzervativci, liberalci ali pristaši delavske stranke, ali zadruga kot take pa so bile izvenstrankarske. Kadar se je grajalo kako naredbo parlamenta ali vlade, ali pa kadar se je pokazalo koristno za gibanje, da se izpremeni kak zakon ali naredba, so sestavili zadrugarji — katerikoli stranki se že pripadali — skupno v imenu celokupnega zadrugnega gibanja sklepe, ki so jih razmere zahtevale. Večina članov je bila tedaj brezdvoma priključena liberalni stranki, kateri je pripadala tudi večina voditeljev. Med njimi pa so bili tudi mnogoštevilni konzervativci in precejšno število pristašev delavske stranke (Labour Party). Navzlic temu pa je bilo v osrčju gibanja, vsled tihega dogovora, kar najmanj strankarske politike.

Popolna izprememba je pa nastala po zvršetku vojne. Gibanje v korist zastopstva zadrug v spodnji zbornici je silno napredovalo. Čuvstvo nezadovoljstva, ne proti liberalni ali konzervativni stranki, nego proti vladi kot taki, katero so dolžili nepravilnosti napram zadrugam, je privedlo zadrugarje do tega, da so prenehali s svojo politično nevtralnostjo. Naloga pristašev te politično neodvisne akcije in ustvaritve »zadrugniške stranke« je bila olajšana z dejstvom, da je postalo ministerstvo, čegar politika je bila dotlej mnogokrat podvržena ostrim kritikam, od l. 1915. koncentracijsko in da odslej niso mogli razlikovati odgovornosti z ozirom na splošno javno upravo niti liberalnih niti konzervativnih ministrov.

Zadrugarji so na ta način dosegli kljub vsem težočam pomembne uspehe. V parlamentu je bil ustanovljen odsek, ki naj zastopa zadrugarske interese. Zvezin odbor, osrednji izobraževalni odbor, angleška in škotska Velenakupovalna družba, moški in ženski gildi in zveza produktivnih zadrug so tja poslali svoje zastopnike, katerim so se pridružili še novi zastopniki neodvisnih konzumnih zadrug. V l. 1918 je pristopilo nič manj kakor 563 zadrug k »Zadrugniški stranki« — torej več kakor tretjina vseh organizacij — in je vplačalo na podlagi letnega članskega prispevka v višini pol penija (Penny = 10 zl. vinarjev) v celoti 7139 pfuntov šterl. članarine; angleška velenakupna družba je vplačala 1000 pf. št., škotska pa 500 pf. št. Krajevni odbori so bili ustanovljeni v mnogoštevilnih volilnih okrajih in uporabljeno se je nadomestno volitve, ki se je vršila maja 1918 v Prestwicheu, da se postavi prvega zadrugarskega kandidata, sicer z malenkostnim upom na zmago, — bolj za početek agitacije v prid novi stranki. Faktično pa so bile razpisane splošne volitve prej, preden je bila politična organizacija zadrug povsem ustanovljena. Vendar so bili postavljeni v nič manj kot v 10 volilnih okrajih kandidati. Ali položaj je bil za novo politično stranko skrajno neugoden. Je sicer resnica, da ni bil postavljen v nobenem okraju kandidat delavske stranke proti zadrugniškemu, vendar so se ti morali povsod boriti proti kandidatom koalicije. V šestih okrajih so se morali zadrugarji boriti obenem proti kandidatu koalicije in nezavisnih liberalcev; v enem drugem proti kandidatu koalicije in narodne stranke, le v treh je nasprotoval samo kandidat koalicije. Zadrugni kandidati so dobili 57.676 glasov od skupnega števila 197.902 volilcev v desetih okrajih. Eden edin zadrugni kandidat je bil izvoljen in sicer M. A. E. Waterson v Northamptonshiru; v vseh drugih okrajih je prišel zadrugni kandidat na drugo mesto. Dva zadrugarja sta kandidirala ponovno na spomlad 1920 pri nadomestnih volitvah v Pansleyu in Stockportu, ki ju je zelo podpirala delavska stranka. Boj je bil nenavadno živahen, vendar sta oba kandidata vključno temu propadla.

V juniju 1919 je naročil zadrugni kongres v Carlisleju parlamentarnemu odseku —, ki si je tedaj dal ime »Zadrugna stranka« — se pogajati z delavsko stranko in s parlamentarnim odsekom strokovnega kongresa v namenu, da se ustanovi zveza za volitve, iz katere naj bi se ustanovila »demokratska stranka«. S to polnomočjo se je začel državni odsek zadrugne stranke pogajati z obema ostalima organizacijama in bilo je soglasno sklenjeno, da se priporoči ustanovitev politične zveze zadrug in delavske stranke. Izdelan je bil nato načrt zveze in državni odsek zadrugne stranke je predlagal na zadrugnem kongresu, ki se je vršil v maju leta 1920. v Bristolu, da se ga sprejme kot podlago politične organizaci-

je zadrugarstva. Zadruga »Coven-try-Perseverance« je pa pozvala baš tedaj zadrugarje, da sprejmejo predlog, po katerem naj bi se zadrugna stranka pridružila delavski, tako v splošno državnih kakor v krajevnih odnošajih in tako postala resničen del te politične organizacije. Oba predloga sta bila na dnevnem redu kongresa v Bristolu; ker pa zadrugarji niso imeli dovolj časa, da se posvetujejo o pogojih od drž. odseka jim predložene zveze, je bilo sklenjeno, da se oboje vprašanj preloži na prihodnje leto, da bo dana vsem zadrugarjem priložnost, da si ustvarijo o zadevi svoje mnenje.

V septembru 1920 je bil sprejet na četrtletni skupščini delegatov Velenakupne družbe predlog, ki pooblašča njene ravnatelje, da stopijo v zvezo z zadrugniško stranko in se posvetujejo z njo, kako bi se mogla postaviti velika sredstva Velenakupne družbe kar najboljše na razpolago pri volitvah zadrugniškemu delegatom. O tem vprašanju so ponovno živahno debatirali na kongresu v Scarboroughu maja 1921. Se preje pa je bilo vprašanje predmet srditih bojov v konzumnih društvih. V imenu 47 zadrug, ki so bile glavno iz severne Anglije, je bil stavljen izpremenjevalni predlog, ki je odklanjal vsako zvezo s katerikoli politično stranko. Bil je odklonjen s 1953 glasovi proti 1198 glasovom. Prvotni predlog za zvezo z delavsko stranko je bil potem tudi odklonjen, ali z zelo slabo večino: 1686 glasov proti 1682 glasovom.

Politika se je lahko odslej opazala ne le v centralni organizaciji zadrugne stranke, nego tudi v malih zadrugah, kjer je postala večkrat vzrok medsebojnih nasprotij. Koncem l. 1920. je obstajalo pri 508 zadrugah, ki so bile pridružene stranki, 180 krajevnih organizacij, ki so jih ustanovljale zlasti veke zadruga in ki so imeli svoj lasten odbor in lastno blagajno, ki so jo polnili glavno s prispevki, ki so jih dajale zadruga same. Ti krajevni odbori zadrugne stranke so prirejali sestanke ter konference in so v mnogih krajih živahno posegali v boje ob občinskih volitvah, čisto v zvezi s krajevno organizacijo delavske stranke. Ko so se po petletnem prestanku l. 1919 zopet vršile občinske volitve, je kandidiralo 224 zadrugarjev in 151 jih je bilo izvoljenih. Razen tega je nastopilo 287 kandidatov »Zadrugne in delavske stranke«; od teh jih je bilo 165 izvoljenih, med tem ko so imeli v mnogih krajih kandidati delavske stranke močno oficijelno podporo od krajevnih organizacij zadrugne stranke. Prihodnjega leta so potekle občinske volitve malo bolj mirno; od 72 zadrugarskih kandidatov jih je bilo 28 izvoljenih. Tudi je bilo od 137 kandidatov »Zadrugne in delavske stranke«, ki so istočasno kandidirali, jih 59 izvoljenih, kar je pomenjalo v početku za zadrugarstvo v mnogih občinskih odborih povsem impozantno zastopstvo. Seveda so zahtevali zadrugni zastopniki vsled tega za zadruga pravico, da se sklepajo z občinami trgovske pogodbe in predlagali so zopet že prejšnji predlog, da naj bodo zadruga tudi upravičene, da v imenu občine vzamejo v svoje roke razpečavo n. pr. mleka in premoga.

Vstop zadrug na politično polje je imel svoj vpliv na lastne organizacije. Volitve v zadrugne uprave so vzbujale odslej med zadrugarji veliko večji interes. Redki uslužbenci, ki so se posvečali vzgojnemu in propagandnim nalogam so bili pomnoženi z nastavljenjem plačanega političnega organizatorja, ki se je popolnoma posvetil svojemu poslu in je deloval v najožjih stikih z vzgojnimi odseki. Oni, ki so se doslej pečali izključno le z zadrugno upravo, so sedaj prisiljeni študirati in poznati odnošaje konzumnega zadrugarstva do občinske upra-

ve in celo daljne probleme državnih financ in inozemskih zadev.

Ni čudno, ako ovirajo razvoj politične moči zadrugarstva za enkrat gotova nesoglasja v mnenju z ozirom na uporabo različnih metod. So zadrugarji, ki uvidevajo, da more biti zagotovljen uspeh pri volitvah le s pomočjo ozke zveze z delavsko stranko, ki je tudi že v skoro vseh volilnih okrajih ustanovljena in v katere vrstah se nahaja prav mnogo zadrugarjev in vsled tega zagovarjajo zedinjenje z delavsko stranko v politične namene ali pa priporočajo vsaj enostavno pristopitev zadrug v delavsko stranko, da se izvrši namen, ki ga ta stranka propagira že od svojega početka. Je pa jasno, da večina zadrug še ni voljna, da bi izvršila te predloge, proti katerim se bore celo pomembne osebnosti zadrugarstva, ki so še člani liberalne stranke. Na drugi strani pa poznajo te osebnosti same vedno bolj in bolj, da se voditelji liberalne kakor tudi voditelji konzervativne stranke branijo, da začno delovati na odstranitvi industrijalnega in kapitalističnega sistema, katerega odstranitev hoče — kakor znano — na svoj način uresničiti zadrugarstvo. (Prevel C. K.)

PRODUKCIJA.

Mnogi povprašujejo, kedaj začne »Produkcija« z delom. Nestrpni so in pozabljajo, da smo na vseh ustanovnih sestankih povdarjali, da je danes za vsako ustanovitev, ki naj donaja uspehe, potreba mnogo, prav mnogo denarja. Dejali smo: ko bo 1000 deležev po 1000 Din vplačanih, potem začnemo. Danes — kar s ponosom povemo — smo presegli že 500 deležev! Od 15. februarja do 15. oktobra — 8 mesecev! In polovico določenega kapitala je skup! Ali ni še 1000 deležev!

Zato priporočamo vsem, ki hočejo, da res kmalu začnemo z delom, naj pridobivajo novih članov, novih delavcev in novih bojevnikov v krog »Produkcije«. Lopa armada se je že zbrala —; povečajmo jo!

Na delo! Početek je odvisen od predpriprav! Ne smemo gledati, da delajo le nekteri — ne, vsi moramo prijeti za delo, zavihati rokave ter korajžno pritisniti, da dosežemo namen. Vsak član »Produkcije« naj dobi še enega ali dva — in vprašanja: »kedaj se začne« bodo lahko dobila odgovor: »stroji so že naročeni in olje je na poti.«

ČITAJMO!

Kdor hoče razumeti svet in njegovo vrvenje, mora se zanimati za vse, kaj se godi okrog njega. Mnogo mora čitati in o prebranem razmišljati.

Priporočamo zato vsem članom »Produkcije«, da redno bero po večkrat vse članke in vesti:

v »Konzumentu«, ki izhaja po enkrat na mesec in se ga dobi v vseh prodajalnah Konzumnega društva za Slovenijo —

v mesečniku »Pod lipo«, ki izhaja vsakega 15. v mesecu v Ljubljani in prinaša zanimive članke, podučne spise ter zabavne povesti in pesmi —

in v Zadrugni knjižnici.
S prosveto k slobodi.

IZJAVA.

Na vprašanja zadrugnikov, zakaj ne odgovarjam na klevete Bernotovega »Napreja«, ki neprestano »A. Kristana slika kot sovražnika organiziranega proletarijata itd.« in na obrekovanja raznih Peterkovičev z desne in leve, ki trde po komunističnih in drugih shodih razne neresnice — sporočam: nimam časa, da bi tistim, ki vedo da lažejo, dopovedoval, da ne delajo prav. Tudi bi to delo bilo povsem zaman. Kdor jim še verjame, se bo že še prepričal, ker A. Kristan je bil v delavskem gibanju, ko ni bilo ne Bernotov ne Peterkovičev, in bo ostal, ko jih zopet več ne bo. Razvoj časa in dogodkov je najboljši zagovornik dela in dejanj. V Ljubljani 28. sept. 1924.

Anton Kristan, l. r.